

zösségnek, hogy a legértékesebb gyerekekre esik a tanulók választásának zöme; munkájukkal, tanulásukkal, magatartásukkal, egyéni jó tulajdonságaikkal – segítőkészek, jó szervezők, tisztelettudók, udvariasak – példaként állnak a többiek előtt. Olyan példaként, melyet ők választanak maguknak! A kollégista tanulók beilleszkedése is jónak mondható általában, figyelni kell azonban, hogy egyetlen gyerek se maradjon magányos az osztályban. Komoly problémát jelent a sok negatív kapcsolat, különösen az említett két fiút illetően.

Érdeemes még megnézni, hogy az ötödik osztályos tanulókat milyen tényezők motiválják választásukban. Lássunk néhányat közülük!

„Okos, ügyes, talpraesett, azonkívül nagyon jó barátságban vagyunk. Mind a kettőnket érdekelnek az áramkörös dolgok.”

„Segít nekem, ha valamit nem tudok.”

„Jó, fegyelmezett fiú, és nem zavar a munkában.”

„Azért, mert jó tanuló, tanulok tőle, mindig segítőkész és jó barát.”

„Mert nagyon barátságos, ha nem tud valaki valamit, akkor a szünetben megmagyarázza.”

„Órákon nem figyel oda. Ezért elvenné a figyelmemet a játékokkal.”

„Azért, mert óra közben nagyon sokat beszél, és zavarja az órát.”

„Mindig piszkál, beszélget, idegesít, és nem hagy figyelni.”

A többségre jellemző, hogy igen fontosnak tartja a segítőkészséget, barátságot, közös érdeklődési kört. Az elutasítások mögött pedig szinte kizárólag – főleg a tanítási órákra vonatkoztatott – magatartási problémák vannak.

A felmérésünkben felmerülő lényeges nevelési problémák feltehetően egyéb – vagy kevesebb – módszerrel is előbb-utóbb „láthatóvá” váltak volna, de úgy tapasztaljuk, hogy a hatékonyabb nevelőmunkát, a közösség és az egyes tanulók személyiségének sokoldalú alakítását a változatosabb, több oldalú megközelítés jobban szolgálja. Ezért alkalmaztuk a szociometriai tesztet is, mert a gyerekek társaskapcsolatainak közvetlen, gyors, ugyanakkor eléggé valóságű felderítésével igen jó eszköz a közösségi nevelés és az egyéni személyiségfejlesztés lehetséges kölcsönhatásainak tudatosabb nevelői hasznosításához.

VIDÉKI MÁTYÁS

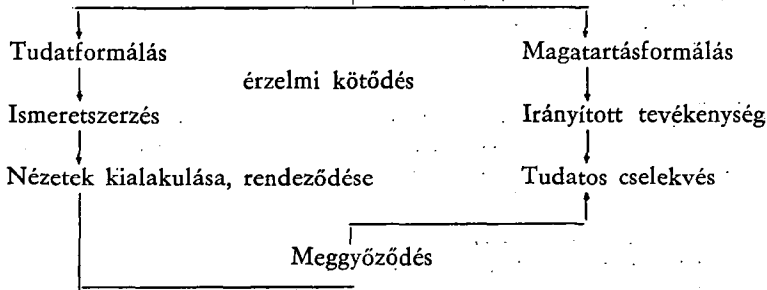
Kunadacs

A pedagógiai logika érvényesülése a felső tagozatos tanulók világnézeti nevelésében

A világnézeti nevelésben érvényesülő – sőt érvényesítendő – pedagógiai logikáról szólva felmerülnek a következő kérdések. Mi a világnézeti nevelés célja a szocialista társadalomban? Melyek a célból adódó feladatok és a megoldásukra alkalmas eszközök? Miképpen győződhetünk meg az alkalmazott eszközök és felhasználási módjuk helyességéről – a világnézeti nevelés eredményességéről? Gondolatmenetünk e kérdések megválaszolását fogja követni.

A szocialista társadalomban folyó világnézeti nevelés célja közismert. Így eleendőnek véljük, hogy utalunk „Az általános iskolai nevelés és oktatás terve” című dokumentumra, amelynek fokozatos bevezetése már megkezdődött. Ám fontosnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy a világnézeti nevelés a tanulók tudat- és magatartásformálása kölcsönhatásának folyamatában valósul meg.

VILÁGNÉZETI NEVELÉS

Szeretnénk érzékeltetni annak jelentőségét, hogy a tanulók érzelmileg is kötődjenek az egyes ismeretekhez és tevékenységekhez. Önkritikusan megjegyezhetjük, ez utóbbi érdekében többet kell tennünk mindannyiunknak – gyakorló pedagógusoknak – elsősorban az úttörőmozgalom segítségével.

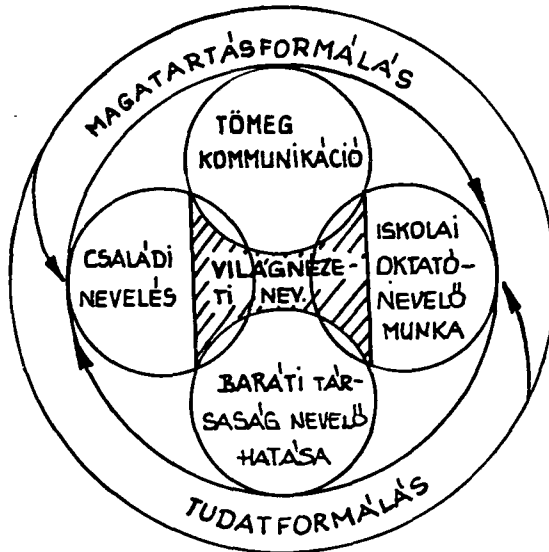
Nyilván könnyen belátható, hogy a világnézetű nevelésnek kettős feladata van. Egyrészt: az ismeretek meghatározott rendszerét kell elsajátíttatnunk, másrészt: az ismereteknek adekvát tevékenységi formákat kell begyakoroltatnunk a tanulókkal. Ezeket egy táblázat segítségével fogjuk áttekinteni.

Ismeretek csoportjai	Tevékenységi formák
I. A világ anyagi eredete és az anyag elsődlegessége	Részvétel vitában (pl. osztályfőnöki órán).
II. Az anyag mozgásformái 1. mechanikai 2. fizikai 3. kémiai 4. biológiai 5. társadalmi	Irányított és önálló megfigyelések végzése. Tanulókísérletek folytatása.
III. A fejlődés törvényszerűségei 1. A szervetlen világ fejlődése 2. Az élet keletkezése 3. (növények, állatok, emberek) – Az élővilág fejlődése 4. A gazdasági viszonyok fejlődése 5. A társadalmi viszonyok fejlődése	Élővilág, helytörténeti szakköri munka: szemléltetőeszközök készítése, helyi vonatkozású adatok gyűjtése stb.
IV. A világ megismerhetősége 1. A természeti törvények 2. A társadalmi törvények	Tanulókísérletek végzése. Könyvtári tagság – olvasmányok feldolgozása.
V. Az ember természetátalakító munkája 1. Lecsolás, folyók szabályozása 2. Fásítás 3. Talajjavítás 4. Öntözés	Részvétel társadalmi munkában, az úttörőcsapat irányítása szerint: pl. a lakóhely gondozása, szépítése.
VI. A munkásosztály harcának története 1. A magyar munkásosztály harca 2. A nemzetközi munkásosztály harca	Munka a helytörténeti szakkörben. Olvasmányok feldolgozása.

VII. A szocialista társadalom jellemzői 1. Gazdasági viszonyok 2. Társadalmi viszonyok	Irodalmi alkotások önálló és közös feldolgozása – ünnepélyek.
VIII. Szocialista vívmányaink 1. A gazdasági építőmunka eredményei (ipar, mezőgazdaság, egészségügy) 2. A kulturális fejlődés eredményei (oktatás, művészetek)	Üzemlátogatásokon, tanulmányi kirándulásokon való részvétel. Alumbekészítés; gyűjtőmunka a szakkörben.
IX. Társadalmunk politikai szervezetei 1. MSZMP, KISZ, MUSZ – céljaik, feladataik 2. A párt- és az állami irányítás érvényesülése 3. Vezetők, fontos tisztségviselők	Kapcsolat létesítése és fenntartása KISZ-, MSZMP-alapszervezettel, szocialista brigáddal. (Közös rendezvényeken részvétel, szereplés.)

Természetesen nem törekedtünk teljességre, csupán körvonalaztuk a világnézeti nevelést szolgáló ismeretrendszer és az ezekhez kapcsolódó tanulói tevékenységrendszer határait. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy az azonos tevékenységformák különböző ismeretekhez kötődhetnek, illetőleg az azonos ismeretekhez különböző tevékenységi formák illeszkednek adekvátnan. Így a tudat- és magatartásformálás folyamatában sokféle struktúrája lehet a tanár ismeretnyújtó-alkalmaztató és a tanulók ismeretszerző-alkalmazó tevékenységének.

Szinte magától értetődik, hogy a tanulók világnézeti neveltsége nemcsak az iskolai oktató-nevelő munka eredménye. Ezt szeretnénk bemutatni a 2. ábra segítségével, ahol feltüntettük a világnézeti nevelés tényezőinek fontosabb csoportjait, egymáshoz való viszonyukat és szerepüket a nevelési folyamatban. Természetesen erősen leegyszerűsítve. Az egyes csoportok tényezőinek feltüntetésétől eltekintettünk. Pl. Az iskolai oktató-nevelő munka című csoport a tanítási órák, a szakköri foglalkozások, az úttörőszervezet foglalkozásai, iskolai ünnepélyek és rendezvények, a nevelők személyiségei, az osztályok közösségi kapcsolatai stb. tényezőket foglalja magában.

Kénytelenek voltunk belátni, hogy a tanulók világnézeti nevelésében érvényesülő pedagógiai logika megfigyelését célzó vizsgálatainkat az iskolai oktató-nevelő munka – sőt elsődlegesen a tanórai munka – folyamatára kell leszűkítenünk.

A megfigyelések megkezdése előtt feltételeztük a következőket:

1. A tanórán a tudatformálásra szűkül a világnézeti nevelés.
 - a) A tudatformálás folyamatában az ismeretek nehezen rendeződnek nézetté.
 - b) A nézetek csak részben rendeződnek a tanulók meggyőződéséivé.
2. A magatartásformálás háttérbe szorul a tanórán folyó világnézeti nevelés folyamatában.
 - a) A magatartásformálás jobbjára csak a tanulók irányított tevékenykedtetésére korlátozódik.
 - b) A tanulók önálló, tudatos tevékenységére kevés lehetőség van.
3. A tanulók csak kevésbé kötődnek – a világnézeti nevelés folyamatában – az egyes ismeretekhez és tevékenységekhez.

A megfigyelés körülményei, eszközei, módjai:

A megfigyeléseket az 1979. március 1–április 12. közötti időszakban végeztük el, 4 tanulócsoport (86 tanuló) 8 tanóráján.

A tanórákon jegyzőkönyveket alkalmaztunk, amelyben rögzítettük a tudat- és magatartásformálás folyamatának mozzanatait. Pontosabban: a tanár világnézeti nevelést szolgáló ismeretközlési, nézeti, meggyőződési kifejezéseinek alkalmait, ezeket és az irányító tevékenységének kísérő érzelmi megnyilvánulásait. A tanulók esetében is az említettek voltak a megfigyelési szempontjaink. Eltérést csak az jelent, hogy a magatartásformálás folyamatában feljegyeztük a tanulók irányított tevékenységeinek alkalmait. A jegyzőkönyv vezetése során jelöléseket, rövidítéseket alkalmaztunk. Jelen-tésük a következő:

II/1., III/3. stb.: Az ismeret helye a tudatformálást szolgáló ismeretek rendszerében

+ : A vizsgált szempont megléte (ismeretközlés stb.)

T+ : A tanár megnyilatkozásai (nézetkifejezés stb.)

- : A vizsgált szempont hiánya.

Sz: Érzelemnyilvánítás szóban.

Nsz: Érzelemnyilvánítás nem szóban (metakommunikáció).

Az elmondottak egységes értelmezése érdekében bemutatjuk az említett jegyzőkönyv egy kitöltetlen példányát.

Névsor	Ism. közlése	Nézetek kif.	Meggyőződés kif.	Tevékenység irányítása	Tudatos csel.	Érzelmi megny.

A továbbiakban a jegyzőkönyvekben rögzített adatokat elemezzük, értékeljük. Először a tanulói megnyilatkozások alkalmait vesszük számba – a tanórán folyó tudatformálás folyamatában.

Össz.		5. o.	6. o.	7. o.	8. o.
69	Ismeretek közlése	19	17	15	18
34	Nézetek kifejezése	9	9	10	6
35	Meggyőződés kifejezése	14	12	6	3

Az előzőekhez hasonlóan áttekintjük a tanulói tevékenységek alkalmait a magatartásformálás folyamatában.

Össz.		5. o.	6. o.	7. o.	8. o.
35	Irányított tevékenység	9	12	5	9
15	Tudatos cselekvés	5	2	0	3

A teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a tanári megnyilatkozások száma a tudatformálás folyamatában 37, míg az összes tanulói megnyilatkozások száma 138 volt. A tanulói tevékenységek alkalmait összesen 45 volt a magatartásformálás folyamatában.

Képet nyertünk arról is, hogy a tanulók tudat- és magatartásformálás folyamatát mely alkalmakkal kísérték érzelmi megnyilvánulásaikkal. A tájékozódás érdekében feljegyeztük a tanárok érzelmi megnyilvánulásának alkalmait is.

	Tanulók érzelmi megnyilv.		Együtt	Tanárok érzelmi megnyilv.	
	Szóbeli	Nem szóbeli		Szóbeli	Nem szóbeli
5. o.	11	4	15:5	4	1
6. o.	9	3	12:4	4	0
7. o.	2	2	4:3	3	0
8. o.	2	1	3:1	1	0

A jegyzőkönyvekben rögzített adatok elemzése, értékelése alapján levont következtetéseink – a tanulók világnézeti tudat- és magatartásformálásában érvényesülő pedagógiai logikával kapcsolatos feltételezéseinket a megfigyelés eredményeivel összevetve – az alábbiak:

– A tanórákon folyó világnézeti nevelés ugyan nem szűkül le pusztán a tudatformálás folyamatára, de túlsúlyban van a magatartásformálás folyamatához viszonyítva.

– A tudatformálás folyamatában dominált a tanári ismeretközlés, illetve ezek tanulói reprodukálása. A tanulók és a tanárok egyaránt kevés alkalommal juttatták kifejezésre nézeteiket, meggyőződéseiket.

– A magatartásformálás folyamatában szinte kizárólag csak irányított tevékenységet végeztek a tanulók. Önálló, tudatos cselekvésükre alig akadt példa. Sőt a tanárok munkája sem tükrözött olyan törekvést, ami az előzőeket kívánta volna megvalósítani.

– A tudat- és magatartásformálás folyamatát csak kevés alkalommal kísérte a tanulók, ill. a tanárok érzelmenyilvánítása.

Megjegyzésre érdemes az a tény, hogy a tanulók a tudat- és magatartásformálás folyamatában való részvételének aktivitása a növekvő életkorukkal egyre csökkent. Ezt a jelenséget az iskolai munka sok más területén is tapasztaltuk. Ennek feltehetően számos oka lehet, amelyek közül csak egyre utalunk. A felső tagozat 7. és 8. osztályában alkalmazott – gyakran csak alkalmazni szándékozott – tanulói tevékenykedtetés módszerei a tanulók életkori sajátosságainak nem felelnek meg.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a tanórákon a pedagógiai logika csak részben érvényesül a világnézeti nevelés folyamatában. Jelenleg a tanórákon jobbra tudatformálás történik. A magatartásformálás színtere az úttörők különböző foglalkozásai. Erről az órsők és a rajok naplóbéli feljegyzéseiből és a csoportokkal

folytatott beszélgetések tapasztalatai alapján tájékozódunk. Kedvezőtlen a világnézeti nevelés hatékonysága szempontjából, hogy a tudat- és a magatartásformálás folyamata lényegében elszakadt egymástól. Sajnos a tanórán kívüli – az úttörő-foglalkozások keretében folyó – világnézeti nevelést szolgáló magatartásformálás többnyire irányított tanulói tevékenységekben realizálódik. E tevékenységekhez érzelmileg kevésbé kötődnek a tanulók. (A + jellel a vizsgált jelenség meglétét, a – jellel a vizsgált jelleg hiányát jelöltük.)

	Részvétel társ. ünnepen		Részvétel társ. munkában	
	Tényszerű leírás	Érzelmi megnyilv.	Tényszerű leírás	Érzelmi megnyilv.
5. o. leány órs	+	+	+	+
fiú órs	+	-	+	-
6. o. leány órs	+	+	+	-
fiú órs	+	-	-	-
7. o. leány órs	+	+	+	-
fiú órs	-	-	+	-
8. o. leány órs	+	+	-	-
fiú órs	+	-	-	-

A világnézeti nevelés eredménye a tanulók világnézeti tudás- és neveltségi szintje. A pedagógiai logika érvényesítése megkívánja, hogy erről rendszeresen információt szerezzünk a közösségre, s minden egyes tagjára vonatkozóan. Tekintettel arra, hogy a világnézeti nevelés folyamatában alkalmazott eszközök, módszerek megfelelő voltáról csak így győződhetünk meg. Ennek gyakorlati kivitelezése sok problémát vet fel, hiszen a neveltségi szintmérés általában vitatott probléma. Sok a bizonytalanság a mérések elvégzése és az eredmények értékelése során.

Valószínűleg egyetlen eszköz, illetve módszer alkalmazása önmagában alkalmatlan a tanulók világnézeti tudás- és neveltségi szintjének objektív megállapítására. Minden eszköz, módszer alkalmazásának ki kell terjednie a tudat- és magatartásformálás folyamatára egyaránt. Sajnos, erről az alapvető követelményről gyakran megfelelnek.

A mérés, értékelés objektivitása leginkább mérőlap alkalmazásával biztosítható. Kívánatos lenne az eddigieknél szélesebb körű és gyakoribb felhasználásuk. Természetesen más eszközök, módszerek kombinálásával.

Mondandónkat röviden a következőkben foglalhatjuk össze. A világnézeti nevelés folyamatát a tudat- és magatartásformálás kölcsönhatásaként értelmezzük. A tudatformálás a világnézeti nevelést szolgáló ismeretek rendszerére, a magatartásformálás az említett ismereteknek adekvát tanulói tevékenységek rendszerére kell hogy épüljön. Jelenleg a tanórákon folyó világnézeti nevelés lényegében a tudatformálás folyamatára szűkül. A tanórán kívüli magatartásformálás az irányított tanulói tevékenykedtetésre korlátozódik. Az önálló, tudatos tanulói tevékenység ritka – az ezt célzó tanári törekvés szórványos. A tudat- és magatartásformálás folyamatához a tanulók érzelmileg lazán kötődnek. A tanulók világnézeti tudás- és neveltségi szintjének mérés módja gyakran nem felel meg a pedagógiai logikának.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bakó Ferenc:* Adatok a szakmunkástanulók világnézeti-politikai tudatáról egy vidéki iskolában. Pedagógiai Szemle, 1972/4. sz.
- Bolgár Ferenc:* Gondolatok a világnézeti nevelés tudattartalmához a természettudományok tanításával kapcsolatban. Pedagógiai Szemle, 1971/12. sz.
- Papp István:* Világnézeti szintézis és tantárgyi koncentráció. Pedagógiai Szemle, 1971/12. sz.
- Vidéki Mátyás:* Nevelési feladatok a mezőgazdasági jellegű gyakorlati foglalkozásokon. Gyakorlati foglalkozás, 1976/1. sz.